

X

DİSKOTEK (Plâk Kütüphanesi)
FONOTEK (Band ve Plâk Kütüphanesi)

AHMET BORCAKLI

Diskotek nedir? — Fonotek nedir? — Özel, Milli veya Devlet, Bilim merkezi ve Radyo Diskotekleri — Fonotekleri. — Diskotekler ve Fonotekler neleri kapsar? — Diskotek ve Fonotek kurmanın koşulları. — Diskotek ve Fonotek'in bakımı. — Başlıca plâk sanayi firmaları. — Türkiye'de bulunan plâk fabrikalarının adresleri. — Türkiye'deki tanınmış plâk distribütörlerinin adresleri.

DİSKOTEK.FONOTEK :

Diskotek : Sesli veya sözlü kültür, sanat eseri ve benzeri materyal'in üzerinde kayıtlı bulunduğu plâkların tanzim, tasnif, depolanma ve ödünç verilmesini sağlayan bir kuruluştur.

Fransızcadan, bir çok dillere geçen (Discothèque) kelimesi, zamanımızda gramofon plâğı anlamı kazanan lâtince - italyanca «Disco» sözcüğüne Fransızca mahfaza anlamına gelen «Thèque» sözcüğünün eklenmesinden meydana getirilmiştir. Tıpkı (Biblio.thèque) te olduğu gibi.

Diskotek'in kısaca anlamı: plâk dolabı, plâk koleksiyonu ve plâk kütüphanesidir.

Fonotek : Daha sonraları çelik tel ve manyetik bantlara ses kayıtları yapılmaya başlanınca, plâk olmayan bu cins materyal'in saklandığı yere de bir ad bulmak zorunluğu duyulmuştur. Ses anlamına gelen lâtince «Phono» sözcüğüne yire Fransızca saklayıcı anlamına gelen «Thèque» sözcüğü getirilerek (Phonothèque) adı ortaya çıkmıştır.

Fonotek'in kısaca anlamı : ses kayıtları bulunan materyal'in saklandığı yerdir.

Halen plâk ve bantların beraberce saklandığı yere her ne kadar diskotek deniliyorsa da, aslında bu anlamı daha çok fonotek sözü kapsamaktadır. Plâklar ve bantlar aynı yerde bulunuyor ve saklanıyorsa buraya fonotek adını vermek daha uygun düşer. Eğer ayrı ayrı oda veya binalarda depolanıyorsa; plâkların bulunduğu yere (Diskotek), ses bantlarının bulunduğu yere de (Fonotek) demek lazımdır. Fakat diskotek ve fonetik (Phonétique) kelimelerine alışan dillerimiz ve kulaklarımızın fonotek'i benimsemesi bir çaba ve zaman işidir.

Türkçe karşılıklarını kullanmak durumunda kaldığımız zaman Diskotek'e (Plâk kütüphanesi), yalnız bant bulunan Fonotek'e (Band kütüphanesi), plâk ve bantları kapsayan Fonotek'e de (Plâk ve band kütüphanesi) diyebiliriz. İngilizlerin ve Amerikalıların kullandıkları (Gramophone record library) de olduğu gibi.

DİSKOTEK.FONOTEK ÇEŞİTLERİ :

Özel diskotek-fonotekler : Evlerde ve okullarda meydana getirilen küçük çapta plâk ve band koleksiyonları ve bunların bulunduğu dolaplardır. Bu çeşit diskotek ve fo-

noteklerde, kişilerin merakına ve okulların ihtiyacına göre karakter taşıyan bir kaç yüz adet plâk ve band bulurur. Plâk adedi az olduğu için fiş kataloğu yapmak ihtiyacı pek duyulmaz. Dolaptaki plâkların şeklini, rengini ve yerini bilen kişi onları istediği zaman kolaylıkla bulup çıkarabilir. Fakat diskotekte plâk adedi 1000'in üzerine çıkınca tasnif ve katolög ihtiyacı kuvvetle hissedilmeye başlar. Aksi halde zaman kaybını plâk ve band mahfazalarının çabucak yıpranmasını, istenilen anda plâğın veya bandın bulunup dinlenememesi sıkıntı ve zararlarına katlanmayı göze almak lâzımdır.

Millî veya Devlet Diskotekleri.Fonotekleri : Bir devletin yurt sınırları içinde çoğaltılmak suretiyle imâl edilen plâk ve band örneklerinin topluca bulunduğu bir kurumdur. Genellikle bu toplanış kanunî bir zorunlulukla yapılır. Her plâk yapan ve band çoğaltan firma Devlet Diskotek'ine bastığı ve çoğalttığı bard ve plâklardan, kanunda belirtilen adet kadar, parasız göndermek zorunludur.

Henüz Türkiye'mizde bulunmayan bu kurumları bazı devletler millî kütüphanelerinde meydana getirmişlerdir. Meselâ: İngiltere'deki «The Music Department of The British Museum» da, İspanya'daki «Palacio de Bibliotecas» in Müzik Bölümünde ve Amerika Birleşik Devletlerindeki «Library of Congres' Music Division» inda olduğu gibi.

Bazı devletler de devlet diskoteklerini kütüphanelerden ayrı bağımsız birer kurum olarak meydana getirmişlerdir. İtalya'daki Devlet Diskotek'i (Discoteca di Stato, Palazzo Antici.Mattei Via dei Funari 31 Roma) bu çeşit kuruluşlara örnek olarak gösterilebilir.

Türkiye'de 1902 yılındanberi önce kovan şeklinde ve daha sonra da plâk olarak imalâtı gelişen bu sanayiın ürünleri maalesef ne toplanabilmiş ne de onların künyelerini tesbit edilebilmiştir. Plâk imalâtçıların eski plâk kalıplarını (Matrice) leri bozup yenilerini yapmada kullanmaları, yarım asırlık sesli kültür hazinemizin kaybına sebep olmuştur. Şimdiye kadar da köşede bucakta ve eski plâk satıcılarında kalabilmiş mâlzemenin toplanması için bir teşebbüse geçilememiştir. Gerçi 1936 yılında yürürlüğe giren bir Derleme Kanunu'muz vardır. Fakat bu kanunda gramofon plâkları için kesin bir hüküm bulunmadığından derlenmesi mümkün olmamaktadır. Yeni hazırlanan Derleme Kanunu da bir türlü çıkarılmadığından günümüzde basılan plâklar da kaybolmaya mahkûmdurlar. Eğer adı geçen tasarı kabul edilip kanunlaşırsa Türk Devlet Discotek'inin Millî Kütüphane içinde kurulması kuvvetli bir ihtimâldir. Ayrıca Türk kültürü ve sanatı plâkları imâl ettirme görevi de bu Devlet Diskotek'ine verilecekse, doğrudan doğruya Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı bir örgüt olması, çabuk gelişmesi ve iyi çalışabilmesi için en uygun yol olur.

Bilim Merkezi Diskotek.Fonotekleri : Üniversite ve bilim merkezlerinde meydana getirilmiş tesislerdir. Adı geçen kurumların üzerinde çalışacakları ve çalıştıkları konularla ilgili sesli ve sözlü dokümanın tasnif ve tanzim edilerek saklanması ihtiyacıdır. bu tip diskotek-fonotekler meydana gelmiştir. Toplanan materyal kapsamı millî sınırlar içinde olabileceği gibi, uluslar arası çalışmaları mümkün kılacak genişlikte de olabilir. Örnek olarak: Paris'te Palais de Chaillot'da kurulan «Musée des Arts et Traditions Populaires» in «La Phonothèque et du Département de Musique Ethnique Atp.» ve «University of California» nın Mukayeseli Folklor Enstitüsü Fonotek-Diskotek'i gösterilebilir.

Radio Diskotek-Fonotekleri : Zamanımızda radyo yayınlarının % 80-90'ı ses bandları ve plâklardan yapılmaktadır. Bu çalışma yolu, yayınların hem daha kusur-

suz ve hem de kolay olmasını sağladığından çok tutulmuştur. Fakat böyle hacimli bir yayın zamanını doldurmak ve onu devamlı olarak beslemek her şeyden önce geniş materyalli, muntazam çalışan, iyi hizmet verebilen diskotek.fonotekler'le sağlanabilir. Bu tip diskotek.fonoteklerde dünyadaki her çeşit müzik, tiyatro temsilleri, efekt plâkları (tabiattaki her çeşit hayvan, eşya, makine ses ve gürültüsünün bulunduğu plâklar) indan tutun da tanınmış kişilerin ses ve konuşmalarına kadar bütün doküman istenildiği anda kolayca bulunacak şekilde yer almış bulunmaktadır. Bunun için kütüphanecilik bakımından gerek katalog ve gerekse ödünç verme işleri oldukça yüklü bir çalışmayı gerektirmektedir.

Bir Diskotek veya Fonotek neleri kapsar :

Her diskotek ve fonotekte çeşitlerine göre doküman bulunur. Bazılarında müzik, bazılarında söz, bazılarında sesle ilgili diğer materyal veya bütün bunların hepsini kapsayan bir özellik taşıyan diskotek.fonotekler de olabilir. Millî diskotek.fonotekler ve radyo diskotek.fonotekleri bu tip diskoteklere örnektirler; ve discotek.fonoteklerin de en büyükleri sayılırlar.

Bir fikir vermesi bakımından İtalyan Millî Diskotek'i olan «Discoteca di Stato» nun kapsadığı materyal fihristini gözden geçirelim :

- 1 — İtalyan edebiyatından seçmeler.
- 2 — İtalyan Hayatı Dokümantasyon Merkezi Materyali.
- 3 — Birleşik İtalya tarihi.
- 4 — Konferans, konuşma ve mülâkatlar.
- 5 — Müzikal terbiye kursu.
- 6 — İtalyan dili kursu.
- 7 — Doğru telâffuz kursu.
- 8 — Sömürgelerde bulunacaklar için bilgi kursu.
- 9 — Tarihi dokümantasyon : Söylevler ve mesajlar.
- 10 — Bando müziği icraları.
- 11 — İtalyan ve yabancıların folkloru.
- 12 — Millî marşlar, şarkılar ve diğer şarkı çeşitleri.
- 13 — İtalyan ve yabancıların şiir, tiyatro literatürü.
- 14 — Çok sesli müzik, ses müziği, çalgılarla birlikte ses müziği.
- 15 — Enstrümental oda müziği ve senfonik müzik.
- 16 — Operalar ve opera müziği.
- 17 — Oratoryolar, kantatlar ve dinî müzik.
- 18 — İtalyanca telâffuz kursu.
- 19 — Ses bandı üstüne çeşitli kayıtlar.
- 20 — İtalyan edebiyatı tarihi.
- 21 — İtalyan musikisi tarihi.
- 22 — Yıldızların ve Hollywood ilâhlarının sesleri.
- 23 — Lâtin edebiyatından seçmeler.

Kırk yıl öncesi kurulan yukarıda materyal fihristini gördüğümüz İtalyan Devlet Diskotek'i şimdi âdeta seslerin canlı bir tarihi haline gelmiştir. Burada Mussolini'nin 1932 tarihinden 1942 yılına kadar söylediği söylevleri kendi sesinden dinlemek mümkündür. Hattâ damadı Conte Ciano'nun 1936-39 yılları arasında yaptığı konuşmaları, Goebbels ve Hitler'in 1937 yılındaki söylevlerini, Marconi'nin 1901 yılında ilk uzun mesafe radyo yayını dolayısıyla yapmış olduğu konuşmayı da kendi seslerinden dinlemek mümkündür.

İlk sesli sinema yıldızlarından Mae West'ten tutun da Clark Gable, Charles Boyer, Jean Harlow, Gary Cooper, Maurice Chevalier, Robert Taylor ve Douglas Fairbanks Jr. gibi yüzden fazla tanınmış sanatçının sesleri plâk ve bandlar üzerinde kayıtlı bulunmaktadır.

Diskotek-Fonotek kurmanın koşulları :

Diskotek veya fonotek meydana getirmek pahalıya malolan bir iştir. Bir plâna bağlanmaz ve şartları bilinmezse daha da pahalıya malolur. Ondan istenilen fayda da sağlanamaz. Diskotek kurmadan önce ilgililerin aşağıdaki soruları kendi kendilerine sormaları ve onlara bulacakları samimi cevapları değerlendirerek harekete geçmeleri lâzımdır.

- 1 — Diskotek veya fonotek'e niçin ihtiyaç duyulmuştur ve hangi işler için kullanılacaktır?
- 2 — Diskotek veya fonotek kaç adet plâk ve bandlık olacaktır?
- 3 — » » fonotek'te hangi türden eserlerin kayıtları yer alacaktır?
- 4 — » » fonotek'e malzeme hangi yolla temin edilecektir?
- 5 — » » fonotek'e hangi yer veya bina ayrılmıştır?
- 6 — » » fonotek'ten kimler ne şekilde faydalanacaktır?
- 7 — » » fonotek kataloglarının nelere cevap vermesi isteniyor?
- 8 — » » fonotek'in kendisi plâk baskısı yaptıracak mıdır?
- 9 — Bu işe ayrılacak yıllık tahsisat toplamı nedir?

Yukarıdaki sorular bütün diskotek-fonotek'lerin koşullarını kapsamaktadır. Alınacak cevaplar ne çeşit bir Diskotek-Fonotek'in kurulma koşullarının var olduğunu bize açıklayacaktır. Buna göre kuracağımız diskotek-fonotek'in, Özel, Devlet, Bilim, Radyo Diskotek-Fonotek'inden birisi olabileceğine karar verilecektir.

Diskotek ve Fonotek'lerin bakımı :

— Plâk ve band'lar aşırı sıcak, soğuk, rutubet ve tozdan korunacak bir ortamda saklanmalıdır. Oturma odalarının sıcaklık ve rutubet derecesi plâk ve bandlar için iyi bir ortamdır.

— Dolaplara yerleştirilecek plâklar ya tam dikey olarak yanyana veya yatay olarak üst üste konulmalıdır. Kullanış bakımından dikey olarak yanyana serbestçe konan dizi şekli tercih edilir.

— Bandlar mümkünse teker teker teneke kutulara konmalı veya her türlü manyetik etkiden uzak yerlerde saklanmalıdır.

— İki yıl hiç kullanılmayan bandlar dinleme cihazından hızla geçirilerek havalandırılmalı ve birbirine yapışması önlenmelidir.

— Pikap başlıkları fazla ağır olmamalı (8—15 gr. en uygun) ve iğneleri normal ömürlerinden fazla kullanılmamalıdır.

— İğnede toplanmış toz ve kir, parmaklar yerine, deve tüyü fırça ile temizlenmelidir.

— Pikap'ın dönen tablası daima temiz tutulmalı, cihazın işi bitince kapağını kapalı tutmalıdır.

— Plâklar kullanılırken, göbek etiketi ile kenarından tutulmalı, yivlerin el kiri ve lekelerinden zarar görmesi önlenmelidir.

— Plâklar çalınıp işi bittikten sonra hemen kılıflarına yerleştirilmelidir.

— Tozlanmış ve kirlenmiş plâkları, toz tutmaz hâle getiren kimyevi maddelerle (bu iş için meydana getirilmiş muhtelif likit maddeler vardır) temizlemelidir. Eğer bu sıvı maddeler temin edilemiyorsa, hav dökmeyen ıslak yumuşak bir bezle silinmelidir.

Yukarıda saydığımız hususlara titizlikle dikkat edilirse, diskotek ve fonoteklerin plâk ve bandları uzun ömürlü olurlar, daima hizmete hazır, zevkle dinlenebilecek durumda kalırlar.

BAŞLICA PLÂK SANAYİİ FİRMALARI :

Avrupa'da :

- His Master's Voice, The Gramophone Company (Sahibinin Sesi Gramofon Şirketi).
- Columbia, İngiltere'de.
- Parlophone, Odeon, Almanya ve Fransa'da.
- Cetra, İtalya'da.
- Pathé, Fransa'da.
- Pathé-Marconi, İngiltere ve Fransa'da.
- Decca, İngiltere, Almanya ve Fransa'da.
- Polydor, Almanya ve Fransa'da.
- Telefunken, Almanya'da.
- Ultraphone, Çekoslovakya'da.
- Patria, Macaristan'da.
- U.S.S.R. Bookniga, Rusya'da.
- Linguaphone-Cortina, İngiltere'de.

Amerika Birleşik Devletleri'nde :

- Victor.-RCA.-His Master's Voice.
- Columbia.-Pathé.
- Brunswick.-Polydor.
- Decca.-Lindström chain-Parlophone.-Odeon.-Cetra.

Türkiye'de bulunan plâk fabrikaları :

- Gramofon Limited Şti. Halkalı Caddesi Nu. 85 Yeşilköy-İstanbul.
- Agop Ürgüplüoğlu, Küçükköy Valdesuyu Caddesi Nu. 7 Taşlıtarla-İstanbul.
- Melodi Plâk Şti. İstiklâl Caddesi Saka Selim Çıkmazı Nu. 7 Galatasaray - İstanbul.
- Grafon, Hâlâşkâr Gazi Caddesi Nu. 202 Osmanbey - İstanbul.

Türkiye'deki tanınmış plâk distribütörü (dağıtıcısı) firmalar :

- Sahibinin Sesi Plâkları, Vahram Gesar ve Ortakları, Mumhane Caddesi Nu. 82-84 Kelvin Han'ı, Galata-İstanbul.
- Columbia Plâkları, İno S. Rekanati, Katırcıoğlu Han'ı 3. kat Nu. 317/2 Sultanhamam-İstanbul.
- Odeon Plâkları, Jak Grünberg Halefleri Hugo ve Leon Grünberg, Milâs Han'ı Nu. 9 Rızapaşa Yokuşu - İstanbul.

- Pathé Plâkları, Ahmet Mecgel ve Ortağı. Doğu İşhanı Bodrum katında Nu. 30 Sirkeci-İstanbul.
- Capitol Plâkları, Bernar Şer. Galipdede Caddesi Günsay Han'ı Nu. 107/7 Beyoğlu-İstanbul.
- Şençalar Plâkları, İsmail Şençalar. Doğubank İşhanı Nu. 204 Sirkeci-İstanbul.

Özel repertuvarlarla ilgilenen, artistik hususları kuvvetli plâklar imâl eden küçük şirketler de vardır. Çıkarıdıkları kıymetli koleksiyonları dolayısıyla adlarının bilinmesi faydalı olacaktır.

- L'Anthologie Sonore (Fransa'da). Editörü: Dr. Curt Sachs.
- L'Oiseau-Lyre (Fransa'da). Tanınmış Louise B.M.Dyer Basımevinin bir dalıdır.
- La Boite à Musique (Fransa'da). Paris'in en tanınmış plâkçı dükkânı kendi adı altında, eski müzik edebiyatından geniş yayında bulunmuştur.
- Pro Musica.-Treasury of Music. (Paris ve Londra'da).
- Lumen.-Voix Chrétiennes (Fransa'da). Özel dinî müzik baskısı yapan kurum.
- S.E.M.S. (Vatikan Müziği).-Musiche Italiana Antiche (İtalya'da).
- Dolmetsch (İngiltere'de). Eski çalgı müziği.
- Musicraft (Amerika Birleşik Devletleri'nde).
- Timly.-Gamut (Amerika Birleşik Devletleri'nde).
- New Music Quarterly Recordings (Amerika Birleşik Devletlerinde). Muasır Amerikan bestecilerinin eserleri.
- Friends of Recorded Music (Amerika Birleşik Devletleri'nde).
- The Musical Masterpiece Society Inc. (Amerika Birleşik Devletleri'nde).
- Club National du Disque (Fransa'da).
- UNESCO Collection Bören Reiter Musicaphon (Avrupa ve Amerika'da).
- Akkord Leningradskiy Sovet Narodnogo Hozyaystva Upravlenie Himicheskoy Promişlennosti (Rusya'da).
- Ministerstvo Kulturi U.S.S.R. Dologoigrayudhaya (Rusya'da).
- Mosoblsovnarhoz RSFSR Aprelevskiy Zaved Gramplastinok Dolgoigrayust. İçaya (Rusya'da)

Dünyaca tanınmış diğer plâk markalarının adları :

Avrupa'da imâl edilenler :

- Concerteum (Fransa'da)
- Deutsche Grammophon Gesellschaft (Almanya'da)
- Disques Vogue (Fransa'da)
- Ducretet-Thomson «La voix du Mond» Selmer (Fransa'da)
- Eterne.Veb Deutsche Schallplatten. (Almanya'da)
- Fontana (Almanya'da)
- Opera (Almanya'da)
- Panthéon (Fransa'da)
- Philips (Hollanda'da)
- Qualiton (Macaristan'da)
- Supraphon (Çekoslovakya'da)
- Yugoton (Yugoslavya'da)

Amerika Birleşik Devletlerinde :

- Camden
- Cammand Classics
- Colosseum
- Full Frequency Range Recording
- Gramophone
- Masque
- Mercury
- Remington
- Rondo-Lette
- Royale (Allegro)
- Westminster
- Varsity